

Станислава М. БАРАЋ*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 31. 10. 2018.
Прихваћен: 14. 02. 2019.

КОНЦЕПЦИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ ПАВЛА ПОПОВИЋА**

Рад настоји да осветли двоструки контекст у којем се формира концепција југословенске књижевности Павла Поповића. С једне стране, прати се књижевноисториографски рад П. Поповића у периоду омеђеном двама приступним беседама, од 1904. до 1922. године. У средишту пажње налази се монографија *Југословенска књижевност* (Кембриџ, 1918). При томе се излаже контекст њеног настанка и помоћу Хобсбаумовог концепта измишљања традиције анализира поступак конструисања југословенске књижевности (ретроактивно тумачење књижевноисторијских процеса, увођење појмова као што су *југословенска мисао* и *југословенска читалачка заједница*). С друге стране, Поповићева концепција се поставља у компаративни контекст са другим најутицајнијим конструктом југословенске књижевности у датом тренутку, који су у часопису *Књижевни Југ* (1918–1919) обликовали књижевници и интелектуалци Н. Бартуловић, Б. Машећ, И. Андрић, В. Ћоровић, А. Барац, М. Црањански и др.

Кључне речи: Павле Поповић, југословенска књижевност, *Књижевни југ* (1918–1919), Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Лондон, Београд, Загреб.

I

Обликовање концепције југословенске књижевности Павла Поповића одвија се у вишеструким друштвеноисторијским и академско-научним контекстима (историја српске и југословенске државе, београдског Универзитета, развој филолошких катедара и предмета, развој методологија у проучавању књижевности). С једне стране, еволуција ове концепције може се пратити кроз књижевноисториографски рад П. Поповића у периоду омеђеном двама приступним беседама: од предавања из историје српске књижевности на Великој школи „Проучавање српске књижевности, његови правци и методи”

* stanibarac@gmail.com

** Рад је резултат истраживања на пројекту *Улога српске периодике у формирању књижевних, културних и националних образаца* (бр. 178024) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

(1904) до академске беседе „Југословенска књижевност као целина” из 1922. године. У овом раду ограничићемо се управо на (пред)ратне и непосредне поратне године, односно на иницијални период уобличавања одговарајућих концепција књижевности, културе, нације и државе у тек формираној Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. О даљем развоју концепције југословенске књижевности П. Поповића, али и о самом њеном настанку и њеној вези са Поповићевим схватањем (историје) српске књижевности, писао је Ненад Николић у студији „Концепције српске и југословенске књижевности Павла Поповића” (2009). У средиште пажње овога рада поставља се Поповићева монографија *Југословенска књижевност* (Кембриџ 1918), с тим да се концепција југословенске књижевности изнета у њој компаративно сагледава са другом актуелном и подједнако утицајном концепцијом југословенске књижевности, оном која се истовремено исписује на страницама часописа *Књижевни Југ* (Загреб, 1918–1919).

Већ у студији о проучавању српске књижевности из 1904. године П. Поповић користи појам *југословенска књижевност*, који је пре свега везан за историју факултетске катедре на којој се предавала српска књижевност, и није строго и прецизно дефинисан. Полазећи од тренутка када је на београдском Лицеју отворена „наша катедра”, а А. Вукомановић 1852. први постављен за „професора историје народа и књижевства српског”, настављајући описом професуре Ђ. Даничића, Поповић говори о Ј. Бошковићу као предавачу и сведочи да је, предајући словенску филологију, овај професор „радо додиривао један део нашега ширега предмета, најстарији период југословенске књижевности, у којој је области, као што је познато, био поуздан зналац и вешт наставник” (Поповић 1906: 3). Даље наводи да је под министровањем С. Новаковића изведено осамостаљивање катедри: 1873. долази до раздвајања словенске филологије и светске књижевности, „те катедра историје српске и југословенске књижевности остаде први пут сама за се” (Исто). У одређеном периоду предмет историје српске књижевности називан је југословенским именом: „После одласка Г. Новаковића, 1881. године, би постављен за професора историје југословенске књижевности и мој некадашњи професор истога предмета Светислав Вуловић.” (Исто: 4). Историју српске и југословенске књижевности, кроз призму катедра, Поповић на једном месту сматра и синонимним појмовима („катедра историје српске књижевности, или, ако хоћете, катедра историје југословенске књижевности”, Исто: 7).

Употреба термина југословенска књижевност у Поповићевој раној студији врло је фреквентна, као што је и епитет југословенски (уз појмове уметности, културе и појединачних феномена из тих области) у том периоду у уобичајеној употреби, и најчешће подразумева културно јединство три односно четири народа: (Словенаца), Хрвата, Срба и Бугара. То само подсећа да је деловање културних радника, а у Србији управо и званичне интелектуалне елите, још много пре светског рата било окренуто идеји јужнословенског јединства. Управо тих година оснивају се и одржавају југословенске културне манифестације као што су *Прва југословенска уметничка изложба* (1904),

Конгрес југословенских књижевника и публициста (1905)¹ и сличне. У сваком случају, у покушају да методолошки поуздано утемељи како проучавање тако и наставу историје српске књижевности, Поповић је на иницијалној позицији текста тога утемељења апострофирао и југословенску књижевност.

У Уводу монографије *Преглед српске књижевности* (1909, друго издање 1913), Поповић издваја три кључна иницијална момента за, како се јасно види, три историје књижевности: кључни моменат историје *словенских* књижевности догодио се кад су браћа Ћирило и Методије почела да преводe хришћанске књиге на словенски језик; затим је „био и други моменат исте такве важности у *књижевној историји југословенских народа* кад су, неколико деценија доцније, ученици она два брата распростирали и даље развијали науку и књижевност својих учитеља” а „то је моменат кад се *југословенска књижевност* рађала, заједничка књижевност Бугара, Срба и Хрвата” (Поповић 1999: 9); и, на крају, догодио се „трећи важан моменат, за *историју књижевности српског народа*, када је први Србин преписивач почео да уноси свој матерњи језик у текст” (Исто, курзив С. Б.). Како су се управо током наредне деценије глобалне и јужнословенске историјске прилике битно мењале, тако је и заједништво Бугара са Србима и Хрватима (и Словенцима) у Поповићевој концепцији потпуно истиснуто. У исто време, све је већа концентрација српско-хрватских и српско-хрватско-словеначких културних узајамности.²

О дуготрајности флексибилног односа према званичном или колоквијалном називу катедре, па тако и садржају појма, сведочи и опис Јована Скерлића у *Историји нове српске књижевности* (објављеној почетком 1914) у ком се каже да се П. Поповић, у последње време „као професор југословенских књижевности, по природи свога посла све више окреће историји књижевности” (Скерлић 473). И код Скерлића се у датом случају југословенски концепт односи и на бугарску књижевност, док о југословенској књижевности какву ће Поповић током рата конципирати он у то време говори као о српскохрватској (в. Исто: 12). Скерлић сматра да историја те књижевности тек треба да буде написана, а чињеницу да су српска и хрватска књижевност још увек (институционално) одвојене иако су књижевности једнога народа и једнога језика, види као анахронизам и израз „културно-националне заосталости” (Исто). Светски рат који је за само неколико месеци изненада почео, отворио је могућност да се Скерлићеви планови остваре.

¹ У том је догађају учествовао и сам П. Поповић, изложивши реферат „Стање данашње српске књижевности”.

² Тако нпр. у оквиру договорене сарадње између Матице хрватске и Српске књижевне задруге, која почиње 1909. године, Богдан Поповић обликује *Антологију новије српске лирике* 1911. на позив Матице хрватске у латиничном издању, а исте године на ћирилици у издању СКЗ-а излази *Тито Дорчић* Вјенцеслава Новака. Управо 1911. објављује се заједничка публикација издавача из Загреба, Љубљане, Новог Сада и Београда *Smotra jugoslovanskih kulturnih društva: o prilici Vrazove akademije Matice slovenske decembra meseca 1910.*

II

Наиме, већ у лето 1914. године Краљевина Србија је „званично прихватила југословенски програм и то као непосредни политички циљ, као оно што жели остварити у текућој борби. Влада Србије је својим дипломатским представницима на страни упутила прво одговарајуће обавештење већ 4. септембра: намерава се створити једна ’јака држава’ у коју би ушли сви Срби, Хрвати и Словенци” (Митровић 1995: 87). Српска влада послала је у том циљу у Лондон, између осталих, браћу Богдана и Павла Поповића (маја 1915), Ј. Цвијића и Н. Велимировића, а тамо су се већ налазили и други интелектуалци. П. Поповић је током своје мисије ушао и у културни живот Лондона, па је тако написао чланак за зборник поводом 300-годишњице Шекспирове смрти 1916. године, као и чланак *The Literature of the Southern Slavs* за часопис *The Englishwoman* (који као сепарат излази у јануару 1917). Тај чланак у извесној мери представља протокверзију и сажетак књиге коју истовремено пише. За разумевање Поповићеве монографије *Југословенска књижевност* (1918) изузетно је важан, дакле, друштвено-историјски контекст њеног настанка, а чине га: Први светски рат, рад П. Поповића у Југословенском одбору у Лондону и преговори о формирању нове јужнословенске државе.

У самом тексту књиге *Југословенска књижевност* важно је анализирати поступак конструисања концепта југословенске књижевности, у оквиру којег се издавају: однос према првобитном књижевноисториографском одређењу српске књижевности, ретроактивно тумачење књижевноисторијских процеса, увођење појмова као што су *југословенска мисао* и *југословенска читалачка заједница* („читалачки свет југословенски”). Поступак *измишљања традиције*, који Хобсбом разуме и као „одговоре на нове ситуације, који узимају облик референце на старо” (Хобсбом 2011: 6), објашњава неке од аргумената које је Поповић користио пишући књигу. Одговарајући на кохезивне процесе из прве деценије 20. века, као и на ратну ситуацију у којој се указује шанса за стварањем нове јужнословенске државе-нације Поповић појединачне догађаје из много даље прошлости, који нису увек били у међусобној вези нити се одвијали у циљу уједињења, тумачи као израз континуираности југословенске идеје.

Карактеристично је да се Поповић слободније односи према даљој прошлости него у *Прегледу српске књижевности*. Некада раздвојени почетни моменти словенске и југословенске књижевности стапају се сада у један. У новом тумачењу, југословенска књижевност је та која „води своје порекло од 9. века, од онога тренутка кад су два словенска апостола, Ђирило и Методије, превели прве црквене књиге на стари словенски језик...” (Поповић 1918: 1). Уз то, бугарска књижевност је без икаквих објашњења искључена из овог концепта. Поповић ће чак утврдити прецизан тренутак стварања југословенске књижевности, а то је средина 18. века. Српска, хрватска и словеначка књижевност до тада су биле без довољних контаката, а од тог тренутка приближују се и постају „нераздвојна целина”. По њему, „две особине карактеришу ову нову југословенску књижевност. Једна је њено народно јединство;

друга је њен народни карактер” (Исто: 49). Народно јединство утемељује се захваљујући појави југословенске мисли, а „југословенска мисао – то јест мисао о јединству југословенског народа – рагјала³ се и развијала у току ранијих периода, а кад је дошла до снаге она је дала књижевности карактер народног јединства” (Исто: 50).

Поповић појаву *југословенске мисли* везује за период након Средњег века, када су уопште и постали могући национални концепти („свака права мисао о народности”), јер идеја народности, како даље тумачи, „претпоставља јасну свест, широк духовни видик, пробутјен и просветљен расум”. Зато је Препорођај обезбедио „прве услове за рагјање југословенске мисли”. Занимљиво је да Поповић прецизан моменат рађања југословенске мисли налази у 16. веку у покрету Приможа Трубара. Према Поповићевом оригиналном тумачењу, иако је овај покрет „био само део велике светске Реформе”, и „није био ни мало народосни”, управо је он, нехотично, изродио идеју о народности и народном јединству (Исто: 50–51). Наиме, настојећи да „што више прошири протестантизам”, Трубар је „узгред створио прву југословенску заједницу” (курзив С. Б.). Дакле, Трубар је у сврху ширења протестантизма своје књиге штампао на латиници, глагољици и ћирилици; оне због тога нису више биле намењене само „уском љубљанском кругу”, већ, сматра Поповић, целом „читалачком свету југословенском” (Исто: 51). На овом месту уочава се обликовање појма *југословенске читалачке заједнице*, и отварање могућности да се југословенско заједништво за којим се трагало сагледа као *рецепцијска категорија*.⁴

Важност коју реформацијски покрет П. Трубара задобија у *Југословенској књижевности* завршеној крајем 1917. не може се ни наслутити у протексту на енглеском језику (вероватно писаном 1916), где је само помечут у једној реченици: „At the same time there was a flourishing literature in Bosnia and in the Slovene lands, where the Great Reformation gave rise to the most remarkable literary revival” (1917: 8). Зато можемо претпоставити да је описана идеја, иако једна од кључних у књизи, никла изненадно, током самог писања и повезивања грађе.

Питање је, међутим, да ли је измишљајући традицију, Поповић уочио процесе и појаве, па тако извео и појмове, који би могли бити делатни и у будућности коју није пројектовао, тј. након распада Југославије као државног пројекта. У том смислу би *уз југословенску мисао* посебно могао бити важан појам *југословенске читалачке заједнице*.

Заснованост овог појма постаје јаснија када се Поповићева концепција постави у неизбежни компаративни контекст са другим најутицајнијим конструктом југословенске књижевности у датом тренутку – оним који су у часопису *Књижевни Југ* (1918–1919) обликовали књижевници и интелектуалци

³ У ћирилично цитирању је задржан ипренесен начин писања латиничног слова *ђ* онако како је штампан у првом издању књиге: *гј*, тј. *гј*.

⁴ Поповић даље аргументује како се разни писци из свих ових крајева све више узајамно читају и инспиришу, све до врхунца те размене у 18. и 19. веку. Овај процес утиче последично и на читалачку публику.

Нико Бартуловић, Бранко Машић, Иво Андрић, Владимир Ђоровић, Милош Црњански, Антун Барац, Милица Јанковић, Исидора Секулић, Антун Новачан, Иво Војновић, Анте Тресић Павичић, Иван Цанкар, Тин Ујевић, Аница Савић и др. Поповић управо неке од ових аутора апострофира на завршним страницама своје *Југословенске књижевности*, описујући последице рата: „Књижевници проводе најгоре дане. Тресић је у тамници (бар је доскора био), Цанкар у тамници, В. Ђоровић у тамници. Или су ведрата чела дали свој живот за отаџбину. Никола Антула...”⁵ (Поповић 1918: 151). Дакле, поред Антуле, који је везан за Србију, Поповић помиње књижевнике који су управо због југословенске идејне оријентације и пропаганде у аустроугарским заговорима и који ће имати важно место у *Књижевном Југу*.⁶

Књижевни Југ је конципиран у лето 1917. у Загребу (Ненин 244–245), а његови су уредници (Бартуловић, Машић) још 1913. у једном словеначком часопису утемељили идеју о заједничком југословенском часопису (Исто: 248). Сада су то име (Југославија) помало скривено ставили и у наслов, у скраћеном облику, али зато великим словом. У току рата, дакле, и у самој монархији, где сила њене цензуре и даље влада, југословенски националисти, како су често себе називали, објављују долазак новог времена и нове заједнице, и кроз часопис је стварају као *књижевну заједницу*. Стварање југословенске политичке и културне заједнице спада, по тумачењу Ника Бартуловића у програмском уводнику „Задачи времена” (*Књижевни Југ*, 1. јануар 1918)⁷, у „вјечне циљеве” који се у датом повољном конкретном тренутку реализују као „задачи времена”. Млади интелектуалци, дакле, југословенску књижевност свесно конструишу, што виде и као низ практичних питања која треба решити: „питање јединствене литературе, јединственог говора *са једним писмом и једним правописом*; питање *заједничких књижевних подузећа*, друштава и ревија, питање *организације нашег књижарства* итд.” (Бартуловић 1918: 3, курзив С. Б.). Сва та практична решења опет, узвратно, воде једној вишој и идеалнијој вредности:

Ако упознамо једне с другима, популаризирамо словенске писце међу Хрватима и Србима и обратно; ако привикнемо нашу публику да заиста гледа на нашу књижевност као једну; – све ће то бити *велико* дело. Тим ће се и сама од себе вршити све већа асимилација и чишћење наших говора, а *понос* једне *веће* литературе која уз Његоша има и Прешерна, а уз Жупанчича и Крањчевића, дати ће *снаге* нашим књижевницима и нашој публици (Исто: 4, курзив С. Б.).

Уредници и сарадници *Књижевног Југа* југословенско књижевно јединство умногоне сагледавају, дакле, кроз категорије практичног рада на стварању једне *читалачке публице* – публице нових и ширих хоризоната. Значајно је да се, иако не знају за писање оног другог а пишу дословно у

⁵ У другом издању књиге из 1919. Поповић податак о тамновању ставља у прошло време (Поповић 1919: 155).

⁶ У време када је Поповић доврашавао писање књиге, аустроугарска власт је, под притиском међународне јавности, општом амнестијом ослободила политичке затворенике у лето 1917.

⁷ Чланци из *Књижевног Југа* се при цитирању и у Литератури не издвајају посебно, већ се третирају као јединствен извор, и назначавају према датуму изласка броја у којем су објављени.

исто време (крај 1917), Бартуловићева и Поповићева схватања о практичној и идеалистичкој вредности југословенске књижевности поклапају. Јер, у завршници књиге, када са образлагања прошлости Поповић пређе на пројектовање будућности, он пише:

Срби, Хрвати и Словенци имаће једну заједничку књижевност. Београд, Загреб, Љубљана састављаће једну исту књижевну радњу. Књижевност ће добити много *ширу* подлогу, писци много *ширу* позорницу, публика много *шири* интерес. Узмите само каква ће бити *материјална страна*, колико ће *порасти број читалаца*, како ће ојачати *књижевне установе*! Узмите и колико ће излишних појединачних напора одједанпут престати! *Преводна књижевност* – да само њу поменемо – развијала се до сада посебно за сваку од три велике народне скупине, за Србе засебно. [...] Од сада ће, боље урегљена, бити једна за целину нашег народа (Поповић 1918: 151, курзив С. Б.).

Док се књижевност, језик и писмо не слију у једно, *Књижевни Југ* је књижевну политику спроводио кроз низ конкретних поступака, од којих ће многи (п)остати актуелни и у издавачким праксама нове државне и културне заједнице: чланци се објављују на српском, хрватском, и на словеначком језику без измена, равноправно латиницом и ћирилицом, и по жељи аутора, одговарајућим правописима. Многи аутори интенционално комбинују оба писма (М. Црњански, на пример, чини то доследно). Расправе о потенцијалном заједничком језику и писму настављају се кроз трајање часописа, а све имају основ, на који се директно позивају, у идеји Ј. Скерлића – у његовом предратном предлогу о заједничкој српскохрватској књижевности која би усвојила екавско наречје и латинично писмо.

Југословенски пројекат сарадника *Књижевног Југа* био је претежно интегралистички, с тим да интегрализам није био једнозначан, и остављао је простор за дијалог. Између осталог, и око питања да ли словеначка књижевност треба да остане књижевност за себе, а словеначки језик сачуван. Јасно је и да је овај концепт искључивао језике, књижевности и нације који званично још увек нису били признати. Логично, у уводним чланцима, кроз које се и расправљало о идентитету југословенске књижевности, свако говори из ограничене перспективе, без обзира на то што је циљ стварање шире литературе од појединачних које до тада постоје. Поједини аутори јасно дефинишу ограниченост своје актуелне позиције. Андрић у уводнику „Наша књижевност и рат” првом реченицом наглашава да „говорећи о књижевности имам пред очима само српско-хрватски њен део, а и тај само у монархији” (16. септембар 1918: 193). У *Књижевном Југу* се, дакле, још увек расправља о концептима југословенске нације, културе и књижевности.

Посебно је у том контексту значајан чланак Поповићевог колеге, младог књижевног историчара Антуна Барца. У уводнику „Књижевно јединство” Барца излаже своју идеју југословенске књижевности, која је, попут Поповићеве, ретроспективна пројекција. У њој се неке књижевноисторијске сфере накнадно проглашавају југословенским: пре свега средњовековна, усмена и дубровачка књижевност. За то доба карактеристична је Барчева теза да појединачне племенске књижевности, па чак и три „племена” сама за себе, нису значајни у глобалној историји јер „осим народне поезије – која је углавном

твор Срба – нису у развоју света, узета онако појединце, оставила никаквих особитих значајка” (15. фебруара 1919: 145). Описујући затим замишљени историјски развој југословенске књижевности помоћу метафоре реке понорнице, Барац изражава наду да га и П. Поповић види на исти начин:

Сва је наша књижевност по том – да се послужимо сликом – као подземна река, која се често пут не види, него само осећа, но која снажно хрли напред, пробијајући овде онде слабије или јаче, да се на концу појави у свој својој снази, као бујица, као слап, пиштећи у стотине боја, [...] И то јој управо по мени даје онај чар, којег распарчана у три дела никако нема. *Можда ју је г. Павле Поповић у својој делу приказао с тога стајалишта. Још нам није познато* (15 фебруар 1919: 152, курзив С. Б.).

Поповићева *Југословенска књижевност* убрзо ће постати доступна широј публици, а постаће и основа за оснивање Катедре за југословенску књижевност на Филозофском факултету у Београду, која је подразумевала дијахронијски, историографски принцип у организовању и излагању предмета.

Приступна академска беседа „Југословенска књижевност као целина” одржана на свечаном скупу С. К. Академије 11. фебруара 1922. произишла је из Поповићеве потребе да за предмет који предаје напише *јединствену историју*. У том покушају, настојећи да спроведе доследну а јединствену периодизацију, суочио се са чињеницом одвојеног развоја српске, хрватске и словеначке књижевности. Проблеми писања јединствене историје југословенске књижевности били су, дакле, методолошки. С једне стране, императив периодизације, као уобичајени поступак историографске класификације, разоткривао је контекстуалну и жанровску неусаглашеност књижевних токова које је Поповић хтео да сагледа као целину. С друге стране, Поповићеву биологистичко схватање целине у основи је непримерено феномену књижевности.

Периодизација југословенске књижевности као целине не може да се изврши доследно јер, како ће Поповић закључити, југословенска књижевност (још увек) није *органска целина*, а посебно то није била у прошлости. Поповић верује да националне књижевности иначе то јесу. Зато жали што и југословенска није попут енглеске и француске књижевности које су „целине” и „засебни организми” који су имали своје „природно развијање”. Такође верује да је иза органских књижевних целина стајало народно јединство, тј. да је „цео народ учествовао у књижевности и у свима периодима њеним, и увек је књижевност била својина целе земље и свих крајева” (Поповић 1926: 2).

Поповић јасно истиче да и у књижевности једнога „племена” има „подвојености”, али, као и код свих европских националних књижевности, и кад оне јесу регионално расцепкане и специфичне, увек постоји шири идејни и друштвени контекст који их обједињује у једну националну. Зато је његова идеја да југословенску књижевности сагледа према том начелу. Зато је у овом спису њену историју приближио „органској” подели на периоде подводећи „наше племенске и покрајинске књижевности под велике заједничке рубрике духовних и интелектуалних покрета, светских или домаћих”, као што је изналасио „тенденцију и црте јединства, нешто у старијим али нарочито у

новијим временима” (Исто: 5). Поповић овога пута проналази четири фактора јединства (три потпуно нова у односу на концепт у *Југословенској књижевности*), због којих може да тврди да се заједничка књижевност зачиње средином 18. века, а то су: „1) мисао о народном јединству, 2) појава народне поезије у писаној књижевности, 3) тражење књижевног језика и 4) нови обрасци које ће туђе књижевности дати нашој. Ја бих те чиниоце назвао *основа новог доба*, [...]” (Исто: 27).

III

„Основе новог доба” или историјског развоја књижевности често се, као и у случају концепта југословенске књижевности током и након Првог светског рата, постављају новим читањем и активном реконструкцијом фигура заједништва и кохезије, или разлике и подвојености. Креирање нове државне заједнице суочило је и суочава књижевне историографе, и онда када то не експлицирају, са нужно конструктивном природом слике о књижевној прошлости, као и других културолошких феномена, па и феномена нације. После првих и неодређенијих идеја о југословенској књижевности, преко државотворним императивима условљене „ратне” концепције која је по много чему блиска доживљају југословенски оријентисаних омладинаца на актуелној књижевној сцени, Поповићева концепција југословенске књижевности 1922. године дошла је до тачке у којој се у стабилним условима јавља потреба за строжим методолошким одређењима. У немогућности да на њих доследно одговори тадашњим књижевноисториографским категоријама, Поповић нуди могуће научне одговоре, али закључује да ће југословенска књижевност тек у будућности постати јединствена (Исто: 27). Из укупног напора за објашњењем југословенске књижевности, њеног (јединственог) развоја и пројектовања у будућност, чини се да као оперативне и данас остају Поповићеве категорије југословенске мисли и југословенске читалачке заједнице. Његова концепција југословенске књижевности не може се у потпуности разумети без довођења у везу са деловањем југословенске напредне омладине, која је у том смислу свој траг оставила у часопису *Књижевни Југ* (1918–1919), али и у историји, учествујући у процесима разградње империја и стварања нових држава и националних култура након Првог светског рата. У том контексту, концепција југословенске књижевности се у оба случаја указује као еманципаторски пројекат увелико условљен читалачком публиком.

ИЗВОРИ

Književni jug, Zagreb, 1918–1919.

Поповић 1906: П. Поповић, „Проучавање српске књижевности, његови правци и методи”, у: *Из књижевности*, Београд: Издавачка књижара Геце Кона, 1–61.

Поповић 1917: P. Popović, *The Literature of the Southern Slavs (The Englishwoman)*, London: Strangeways, Printers (Reprinted by permission from ‘The Englishwoman’, January 1917)

Popović 1918: P. Popović, *Jugoslovenska književnost*, Cambridge: Printed at the University Press.

Поповић 1926: П. Поповић, „Југословенска књижевност као целина”, у: *Из књижевности*, Београд: Издавачка књижара Геце Кона, 1–55.

Поповић 1999: П. Поповић, *Преглед српске књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Сабрана дела, књига I, прир. М. Пантић.

Скерлић 1967: Ј. Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, У: *Сабрана дела Јована Скерлића*, Београд: Просвета.

ЛИТЕРАТУРА

Митровић 1995: А. Митровић, *Прекретнице новије српске историје*, Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета.

Николић 2009: Н. Николић, „Концепције српске и југословенске књижевности Павла Поповића”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, 2009, св. 2, 265–295.

Ненин 2017: М. Ненин, „Књижевни ’Књижевни југ’”, *Летопис Матице српске*, бр. 500, св. 3, 243–262.

Хобсбом 2011: Е. Hobsbom, Т. Rejndžer (ur.), *Izmišljanje tradicije*, Београд: Библиотека XX век.

Stanislava Barać

PAVLE POPOVIC'S CONCEPT OF YUGOSLAV LITERATURE

(Summary)

The paper sheds light on the twofold context in which Pavle Popovic's concept of Yugoslav literature was formed. On the one hand, we followed the diachronic line of Popovic's literary historiography, from the lecture "The research of Serbian literature, its directions and methods" (Belgrade, 1904) until the publication of study "Yugoslav literature as a whole" (Belgrade, 1922). At the center of our analytical attention was the monograph book *Yugoslav literature* (Cambridge, 1918). We have analyzed the impact of the historical and political context (The First World War, Popovic's political and cultural mission in London during the war, negotiations on forming the new Yugoslav state) on the emergence of the book. Also, we have analyzed the textual acts and procedures of construction of the concept of Yugoslav literature (the relation to previous definition of Serbian and Yugoslav literature, retroactive interpretations of the literary past, introduction of notions such as Yugoslav thought and Yugoslav reading community). On the other hand, we put Popovic's concept into the comparative context with another influential concept of Yugoslav literature of the time – the one developed by young intellectuals and writers in the journal *Literary South* (Zagreb, 1918–1919). When compared, both concepts showed more clearly their nature of emancipatory cultural projects strongly conditioned by the (notion of) reading public.